

ARAŞTIRMA / RESEARCH

Seralarda Çalışan Doğurgan Çağdaki Kadınların Yeni Tip Koronavirüse (COVID-19) Yakalanma Kaygısının İncelenmesi*Examining The Concern of Women in The Fertile Age Working in Greenhouses to Catch New Type Coronavirus (COVID-19)*Sabriye UÇAN YAMAÇ¹, Nurten TERKEŞ¹¹Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Sağlık Yüksekokulu**Geliş tarihi/Received:** 11.11.2021**Kabul tarihi/Accepted:** 21.06.2022**Sorumlu Yazar/Corresponding Author:****Nurten TERKEŞ**, Dr. Öğr. Üyesi
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
Bucak Sağlık Yüksekokulu, Burdur, Bucak
E-posta: nurtenterkes@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1644-8382**Sabriye UÇAN YAMAÇ**, Dr. Öğr. Üyesi
ORCID: 0000-0002-3932-8017**Öz****Amaç:** Bu araştırma, seralarda çalışan kadınların COVID-19 süresince yaşadıkları kaygıları belirlemek amacıyla yapıldı.**Gereç ve Yöntem:** Araştırma, kesitsel, tanımlayıcı tipte olup, evreni bir ilçede tarımsal faaliyette bulunan 18-49 yaş arası doğurgan çağdaki çalışan kadınlar oluşturmuştur. Örneklem sayısı evreni bilinmeyen örnekleme yöntemiyle hesaplanmış olup örnekleme alınma kriterlerine uyan 367 kadın çalışmaya dahil edilmiştir. Veriler, Kişisel Bilgi Formu, Koronavirüs Anksiyete Ölçeği ve COVID-19 Korkusu Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiklerle birlikte ve Student-t testi, Mann-Whitney U testi, Kruskal-Wallis testi, Dunn-Bonferroni testi ve Spearman korelasyon analizi kullanıldı.**Bulgular:** Çalışmaya katılan kadınların yaş ortalamaları 35,72±10,13 olarak saptanmıştır. Kadınların %32,6'sı COVID-19 için maske ile önlem aldığını belirtirken, %22,8'i sosyal mesafeye, %13,7'si hijyen kurallarına dikkat ederek ve %4,5'i yazma/ dastarı ağzına sararak önlem aldığını belirtmiştir. Kadınların COVID-19 Korku Ölçeği toplamından aldıkları puan ortalamaları 19,86±7,85, Korona Virüs Anksiyete Ölçeği toplamından aldıkları puan ortalamaları ise 3,19±3,84 olarak saptanmıştır. İki ölçek arasında ilişki incelendiğinde ise, aralarında çok iyi düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır (r=0,778; p=0,001; p<0,01).**Sonuç:** Çalışma sonunda; kırsal kesimde seralarda çalışan kadınların COVID-19'a karşı orta düzeyde korku yaşadıkları, düşük düzeyde ise anksiyete yaşadıkları belirlenmiştir. Bu bağlamda bakıldığında serada çalışan kadınlara yönelik eğitimler programlanmalı ve sürekliliği sağlanmalıdır.**Anahtar Kelimeler:** COVID 19, korku, anksiyete, serada çalışan kadınlar, ebe, hemşire.**Abstract****Objective:** This research was conducted to identify the concerns experienced by women working in greenhouses during COVID-19.**Material and Method:** The research is of a cross-sectional, descriptive type and the universe was formed by working women between the ages of 18 and 49 who engaged in agricultural activity in a district. The number of samples was calculated by unknown sampling method and 367 women who met the sampling criteria were included in the study. The data were collected by Personal Information Form, Coronavirus Anxiety Scale and COVID-19 Fear Scale. Descriptive statistical methods, and Student-t test, Mann-Whitney U test, Kruskal-Wallis test, Dunn-Bonferroni test, and Spearman correlation analysis were used in the analysis of the data.**Results:** The mean age of the women participating in the study was found to be 35.72±10.13 years. While 32.6% of women said they took precautions against COVID-19 with a mask, 22.8% followed the social distance, 13.7% paid attention to the hygiene rules, and, 4.5% wrote/ wrapped the lining in their mouth. The mean score of the women from the COVID-19 fear Scale total was 19.86±7.85, and the mean score they got from the Corono Virus Anxiety Scale total was 3.19±3.84. When the relationship between the two scales was examined, a very positive and significant relationship was found between them (r=0.778; p=0.001; p<0.01).**Conclusion:** At the end of the study; Women working in greenhouses in rural areas experienced moderate fear of COVID-19 and low levels of anxiety. In this context, trainings for women working in the greenhouse should be programmed and ensured continuity.**Keywords:** COVID 19, fear, anxiety, women working in greenhouse, midwife, nurse.

1. Giriş

2019 yılı sonu Çin'in Wuhan kentinde meydana gelen ve hızlı bir şekilde başka ülkelere yayılan koronavirüs enfeksiyonu (2019-nCoV), Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından "Koronavirüs Hastalığı 2019"un kısaltması olan "COVID-19" olarak adlandırılmıştır (1,2). COVID-19'un olması, dünyada düzensiz, sürekli gelişen ve değişen bir durum ortaya çıkarmıştır. Sağlık kurumlarına ulaşamama korkusu, gıda kıtlıklarının yaşanacağı korkusu ve her an enfekte olma korkusu vb. düşünceler önemli psikolojik etkiler ortaya çıkarmıştır. Pandemi sürecinde meydana gelen ölümler, artan medya enformasyonu ve ortaya çıkan yeni vakalar toplumun kaygısını arttırmaktadır (3). COVID-19 salgını, insanların fiziksel sağlığı ve yaşam koşulları için ciddi tehditlere neden olmuştur. Ayrıca panik atak, anksiyete ve depresyon gibi çok çeşitli psikolojik sorunları da tetiklemiştir (4). Hastalık ve salgınlar kadınlar ve erkekleri farklı şekillerde etkilemektedir. Kadınlar açısından özellikle yoksulluk ve diğer olumsuz şartların yanında pandemi de eklenince durum daha da kötüleşebilmektedir. Kadınlar, küresel olarak sağlık ve sosyal sektörde işgücünün %70'ini temsil etmektedir (5). Toplumda hassas gruptan olan kadınlar, salgının etkileri ile mücadele etmiş ve çalışma yaşamının devamlılığını sağlamışlardır. Çalışan kadınlarda, ev içi rollerinin yanında iş yaşamındaki yükün de etkisiyle rol beklentilerinin arttığı görülmektedir. Çalışan kadınlar, stresli, yorucu ve yıpratıcı bu süreci yönetmeye çalışmaktadırlar (6).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2021 yılı Nisan ayı verilerine göre, kadınların çalıştıkları sektörlerdeki istihdam oranlarına bakıldığında tarım sektörü, hizmet sektöründen sonra gelmekte ve ikinci sırada yer almaktadır (7). Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı tarafından 31 ilde 30.04.2020-03.05.2020 tarihlerinde sokağa çıkma yasakları getirilse de tarımsal faaliyetlerin devam edebilmesi için gerekli olan ekim-dikim, sulama-ilaçlama gibi faaliyetler kapsamında bölgesel özelliklere göre il/ilçe Hıfzıssıhha Kurullarınca izin verilenler çalışmaya devam etmiştir (8). Pandemi süresince kırsal kesimdeki kadınlar seralarda çalışmaya devam etmişlerdir. Kadınların tohumun saklanmasıyla başlayarak, ürünlerin ekim-dikimine, hasat zamanı geldiğinde ürünlerin hasadına, kısacası ürünlerin sofralarımıza ulaşana dek her aşamasında büyük katkıları bulunmaktadır. Geçmişten günümüze tarımsal faaliyetlerde değişiklikler görülse de kadınların tarımsal alandaki emeğinin yoğunluğunda hiçbir değişim gerçekleşmemiştir (9). Bu süreçte henüz aşılmanın da yeni hayata geçirilmesi, hastalığının bulaşıcılığının artışı tarımsal alanda çalışan kadınların yoğun şekilde depresyon, anksiyete ve sağlık kaygısı yaşamasına neden olmuştur (10).

Pandemi hakkında çok sayıda araştırma yapılmakla birlikte COVID-19'un neden olduğu anksiyete üzerine yapılmış çalışma sayısı sınırlıdır (4). Bireylere ve özellikle kadınlara birinci basamak sağlık hizmeti sunan ebeler ve halk sağlığı hemşireleri tarım çalışanlarının sağlıklı yaşam biçimi davranışları kazanmasında çok önemli bir role sahiptir. Özellikle kırsal alandaki ebe ve hemşirelerin rolleri gereği, pandemi sürecinde 15-49 yaş kadın takibinde risk gruplarını saptamak ve yüksek riskli çalışma gruplarına öncelik vermelidirler. Hemşirelerin ve ebelerin toplum tabanlı taramalar ile dezavantajlı bir grup olan tarımda ve seralarda çalışan kadınların COVID-19 sürecinde korku

ve anksiyetelerinin değerlendirmesi ve çıkan sonuçlara yönelik girişimlerde bulunması gerekmektedir. Bu yüzden sahada aktif bir şekilde çalışan ebe ve hemşirelerin özellikle pandemi sürecinde seralarda çalışan kadınları bilinçlendirilmesindeki rolleri önemlidir. Bu çalışma; bir ilçenin kırsal kesimlerinde seralarda çalışan kadınların COVID-19 süresince yaşadıkları kaygıları belirlemek amacıyla yapılmıştır.

2. Gereç ve Yöntem

2.1. Araştırmanın Tipi

Kesitsel, tanımlayıcı tipte bir saha araştırmasıdır.

2.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer

Araştırma Ocak 2021 - Mart 2021 tarihleri arasında araştırmacı tarafından sosyal mesafe kurallarına uyularak yüz yüze görüşme yöntemi ile yürütülmüştür. Bu araştırma seracılıkta önemli bir yere sahip olan Antalya'nın Serik ilçesine bağlı köylerde yapılmıştır. Serik halkı kırsalının ortalama %85'i geçimini seracılıktan sağlamaktadır. Kadınlar çalıştıkları saatlerde, örtü altı tarım yapıldığı kendi seralarında ziyaret edilmiştir. Bu ilçe, tarım nüfusunun yoğunluğu ve tarımda çalışanların genel özelliklerini barındırması sebebiyle seçilmiştir.

2.3. Araştırmanın Evreni/Örnekleme

Çalışma evrenini, bir ilçenin kırsal kesiminde seralarda çalışan 18- 49 yaş arası doğurgan çağdaki kadınlar oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü G-Power analizi ile hesaplanmış olup (correlation=0,2, $\alpha=0,050$, power (1- β) = 0,95) 367 kişi olarak belirlenmiştir. Çalışmamızda araştırmaya katılmayı kabul eden 367 kişiye ulaşıldı.

2.4. Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında; araştırmacılar tarafından literatür taranarak hazırlanan (3,7,8), Tanıtıcı Bilgi Formu (13 soru), Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (5 madde) ve COVID-19 Korkusu Ölçeği (7 madde) Formları kullanılmıştır.

Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (KAÖ): Sherman A. Lee (12) tarafından COVID-19 kriziyle ilişkili olası disfonksiyonel anksiyete vakalarını tanımlamak için kısa bir ruh sağlığı taraması için geliştirmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik analizleri Biçer ve ark. (11) tarafından yapılmıştır. KAÖ beşli likert türünde bir ölçektir. Ölçek beş soru ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin puanlanması "0" "hiçbir zaman", "1" "Nadir, bir veya iki günden az", "2" "Birkaç gün", "3" "7 günden fazla" ve "4" "son iki haftada neredeyse her gün" olarak gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0,83 olarak hesaplanmıştır. Tek faktörden ve beş maddeden oluşan ölçeğin maddelerine ilişkin faktör yükleri 0,62 ve 0,78 arasında değişmektedir. Ölçekten 5-20 arası puan alınmaktadır. Ölçekten alınan en yüksek puan 20'dir. 9 ve üzeri puanlar anksiyete seviyesi yüksek olarak yorumlanabilir (11). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0.88 olarak bulunmuştur.

COVID-19 Korkusu Ölçeği: Bireylerin COVID-19 kaynaklı korku düzeylerinin ölçülmesi için Ahorsu ve ark. (13) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin öğeleri korku üzerindeki ölçeklerin kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesi, uzman değerlendirmeleri ve katılımcı görüşmeleri temel alınarak oluşturulmuştur. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik

analizleri Ladikli ve ark. (14) tarafından yapılmıştır. Ölçek tek faktörlü yapıdadır ve beşli Likert tipinde (1 = Kesinlikle katılmıyorum; 5 = Kesinlikle katılıyorum) yedi maddeden oluşmaktadır. Ölçekte test yönlü madde bulunmamaktadır. Ölçeğin iç tutarlılığı 0,82 ve test tekrar test güvenirliliği 0,72 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınan yüksek puan, COVID-19 korkusunun yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin tüm maddelerinden alınan toplam puan bireyin yaşadığı Covid-19 korkusu düzeyini yansıtmaktadır. Alınan yüksek puan yüksek düzeyde korku yaşamak anlamına gelmektedir (14). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0.84 olarak bulunmuştur.

2.5. İstatistiksel Analiz

İstatistiksel analizler için Number Cruncher Statistical System (NCSS) programı kullanıldı. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metodlar (ortalama, standart sapma, medyan, frekans, yüzde, minimum, maksimum) kullanıldı. Nicel verilerin normal dağılıma uygunlukları Shapiro-Wilk testi ve grafiksel incelemeler ile sınınmıştır. Normal dağılım göstermeyen nicel değişkenlerin iki grup arası karşılaştırmalarında Mann-Whitney U, ikiden fazla grup arası karşılaştırmalarında Kruskal-Wallis test ve Dunn-Bonferroni test kullanıldı. Nicel değişkenler arası ilişkilerin değerlendirilmesinde Spearman korelasyon analizi kullanıldı. İstatistiksel anlamlılık $p < 0,05$ olarak kabul edildi.

3. Bulgular

Çalışmaya katılan kadınların yaşları 18 ile 49 arasında değişmekte olup, ortalama $35,72 \pm 10,13$ yaş olarak saptanmıştır. Kadınların %55,6'sının ilköğretim mezunu, %75,2'sinin evli, %33,5'inde kronik hastalığı olduğu gözlenmiştir. Kadınların %9,1'inin gebe olduğu gözlenirken, gebe olan kadınların gebelik haftaları 12 ile 36. hafta arasında değişmekte olup, ortalama $26,74 \pm 5,73$ 'üncü hafta olarak saptanmıştır. Kadınların %32,6'sı COVID-19 için maske ile önlem aldığını belirtirken, %22,8'i sosyal mesafeye ve %13,7'si hijyen kurallarına dikkat önlem aldığını belirtmiştir (Tablo 1).

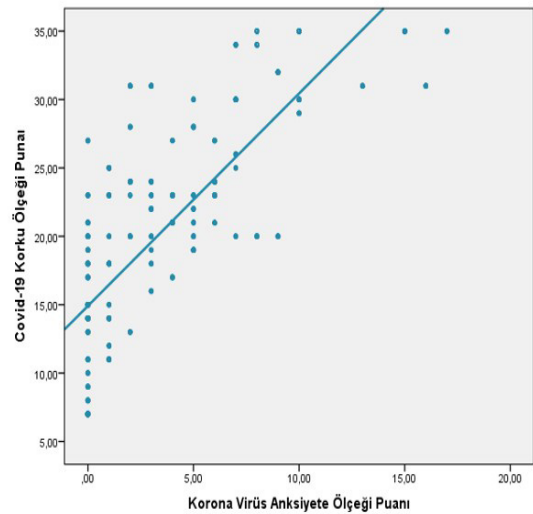
Çalışmamızda kadınların COVID-19 Korku Ölçeği'nden aldıkları puan ortalaması $19,86 \pm 7,85$, chronbach alfa değeri $\alpha = 0,88$ iken, Korona Virüs Anksiyete Ölçeği'nden aldıkları puan ortalaması $3,19 \pm 3,84$ ve $\alpha = 0,84$ olarak saptanmıştır.

Çalışmaya katılan kadınların COVID-19 Korku Ölçeği toplamından aldıkları puanlar ile Korona Virüs Anksiyete Ölçeği toplamından aldıkları puanlar arasında pozitif yönlü 0,778 düzeyindeki çok güçlü ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($r = 0,778$; $p = 0,001$; $p < 0,001$) (Şekil 1).

Yaş, eğitim durumu, medeni durum, alkol kullanımı ve kronik hastalık varlığına göre kadınların COVID-19 Korku Ölçeği ve Korona Virüs Anksiyete Ölçeği toplamlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır ($p < 0,001$). Farklılığı belirlemek amacıyla yapılan ikili karşılaştırma sonuçlarına göre; 20 yaş ve altı kadınların diğer gruplara göre, okuryazar olmayan kadınların, eğitim durumu ilköğretim, lise ve üniversite olan kadınlara göre, bekâr kadınların, evli ve eşi vefat etmiş kadınlara göre, çocuğu olan, alkol kullanan, kronik hastalığa sahip olan kadınların diğer kadınlara göre her iki ölçekten de aldıkları puanların istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır ($p < 0,050$) (Tablo 2). Ayrıca

Tablo 1. Tanımlayıcı Özelliklerin Dağılımı

Yaş	Min-Maks (Medyan) Ort±Ss	18-49 (39) 35,72±10,13
Eğitim Durumu	Okuryazar Değil	37 (10,1)
	Okuryazar	6 (1,6)
	İlköğretim	204 (55,6)
	Lise	73 (19,9)
	Üniversite	47 (12,8)
Medeni Durum	Evli	276 (75,2)
	Bekâr	91 (24,8)
Çocuk Sahibi Olma	Evet	274 (74,7)
	Hayır	93 (25,3)
Çocuk Sayısı (n=274)	1 Çocuk	65 (23,7)
	2 Çocuk	125 (45,6)
	3 Çocuk	59 (21,6)
	4≥ Çocuk	25 (9,1)
Sigara Kullanımı		49 (13,4)
Alkol Kullanımı		13 (3,5)
Kronik Hastalık	Var	123 (33,5)
	Yok	244 (66,5)
	Tansiyon	72 (47,1)
	Şeker	29 (19,0)
	Kolesterol	2 (1,3)
	Konjenital Kalp Hastalığı	18 (11,8)
	Alerjik Astım	4 (2,6)
	Romatizma	7 (4,6)
	Depresyon	8 (5,2)
	Karaciğer Yetmezliği	5 (3,3)
Mevcut Gebelik (n=298)	Tiroid	8 (5,2)
	Var	27 (9,1)
Gebelik Haftası	Yok	271 (90,9)
	Min-Maks (Medyan) Ort±Ss	12-36 (28) 26,74±5,73
COVID-19 Öyküsü	Var	28 (7,6)
	Yok	339 (92,4)
Akrabada COVID-19 Öyküsü	Var	238 (64,9)
	Yok	129 (35,1)
COVID-19 için Alınan Önlem	Maske	205 (32,6)
	Eldiven	57 (9,1)
	Sosyal Mesafe	143 (22,8)
	Dezenfektan	25 (4,0)
	Ayrı Bardak Kullanımı	8 (1,3)
	Aile Dışı Seraya Girmeme	38 (6,1)
	Önlem Almıyor	38 (6,1)
	Hijyen Kurallarına Dikkat	86 (13,7)
	Yazma/Dastarı Ağıza Sarma	28 (4,5)

Şekil 1. COVID 19 Korku Ölçek Puanı ile Korona Virüs Anksiyete Puanı Arasındaki İlişki

sigara kullanan ve mevcut gebeliği olan kadınların Korona Virüs Anksiyete Ölçeği toplamından aldıkları puanlar, diğer kadınlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır ($p<0,05$) (Tablo 2).

COVID-19 öyküsü, akrabada COVID-19 öyküsü, eldiven kullanımı, dezenfektan kullanımı ve yazma/dastarı ağza sarma gibi önlemler alan kadınların her iki ölçekten aldıkları puanlar, diğer kadınlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır ($p<0,05$).

Maske takan, eldiven kullanan, dezenfektan kullanan kadınların ölçek toplamından aldıkları puanlar anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır. COVID-19 için aldığı önlemleri yazma/dastarı ağza sarma olan kadınların her iki ölçeğin toplamından aldıkları puanlar, diğer gruba göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır ($p=0,012$). Hijyen kurallarına dikkat edenlerin Korona Virüs Anksiyete Ölçeği toplamından aldıkları puanlar diğer gruba göre istatistiksel olarak anlamlıdır (Tablo 3).

Tablo 2. Tanımlayıcı Özelliklere Göre COVID-19 Korku Ölçeği ve Korona Virüs Anksiyete Ölçeği Puanlarının Değerlendirilmesi

		COVID-19 Korku Ölçeği Puanı			Korona Virüs Anksiyete Ölçeği Puanı		
		Min-Maks (Medyan)	Ort±Ss	p	Min-Maks (Medyan)	Ort±Ss	p
Yaş	≤20 Yaş (n=34)	7-35 (14)	14,26±7,67	$\chi^2:23,478$ *0,001**	0-8 (0)	1,18±2,21	$\chi^2:19,898$ *0,001**
	21-30 Yaş (n=96)	7-35 (20)	19,97±7,98		0-13 (1)	2,61±3,47	
	31-40 Yaş (n=61)	7-30 (23)	21,54±6,64		0-10 (3)	3,51±3,27	
	>40 Yaş (n=176)	7-35 (20)	20,31±7,81		0-17 (3)	3,78±4,28	
Eğitim Durumu	Okuryazar Değil (n=37)	21-35 (23)	26,22±4,68	$\chi^2:35,316$ *0,001**	0-15 (4)	4,81±3,64	$\chi^2:18,386$ *0,001**
	Okuryazar (n=6)	13-35 (20)	22,67±10,07		0-17 (2,5)	6,83±7,94	
	İlköğretim (n=204)	7-35 (18,5)	19,02±7,64		0-16 (2)	3,31±3,89	
	Lise (n=73)	7-35 (20)	18,34±8,19		0-13 (1)	1,93±2,86	
Üniversite (n=47)	7-35 (18)	20,53±7,70	0-10 (1)	2,89±3,74			
Medeni Durum	Evli (n=276)	7-35 (20)	20,14±7,19	$\chi^2:22,045$ *0,001**	0-16 (2)	3,35±3,78	$\chi^2:19,713$ *0,001**
	Bekar (n=68)	7-35 (15)	16,81±9,51		0-10 (0)	1,90±3,40	
	Eşi vefat etmiş (n=23)	18-35 (23)	25,57±6,43		0-17 (4)	5,13±4,65	
Çocuk Sahibi Olma	Evet (n=274)	7-35 (20)	20,50±7,23	$Z:-2,504$ *0,012*	0-17 (2)	3,34±3,78	$Z:-2,220$ *0,026*
	Hayır (n=93)	7-35 (15)	17,99±9,25		0-15 (1)	2,74±3,98	
Sigara Kullanımı	Var (n=49)	7-35 (15)	18,29±8,98	$Z:-1,680$ *0,093	0-8 (0)	1,94±2,85	$Z:-2,952$ *0,003**
	Yok (n=318)	7-35 (20)	20,11±7,65		0-17 (2)	3,38±3,94	
Alkol Kullanımı	Var (n=13)	15-15 (15)	15,00±0,00	$Z:-2,445$ *0,014*	0-0 (0)	0+0	$Z:-4,126$ *0,001**
	Yok (n=354)	7-35 (20)	20,04±7,94		0-17 (2)	3,31±3,86	
Kronik Hastalık	Var (n=123)	7-35 (22)	22,72±8,21	$Z:-4,290$ *0,001**	0-17 (4)	5,27±4,82	$Z:-6,239$ *0,001**
	Yok (n=244)	7-35 (18,5)	18,42±7,27		0-10 (1)	2,14±2,69	
Mevcut Gebelik (n=298)	Var (n=27)	17-30 (21)	22,19±4,84	$Z:-0,940$ *0,347	0-10 (4)	4,52±2,89	$Z:-2,310$ *0,021*
	Yok (n=271)	7-35 (20)	20,40±7,46		0-17 (2)	3,39±3,95	

*Kruskal Wallis Test

^bMann Whitney U Test

* $p<0,05$

** $p<0,001$

Tablo 3. COVID Öyküsü ve Önlemlere göre COVID-19 Korku Ölçeği ve Korona Virüs Anksiyete Ölçeği Puanlarının Değerlendirilmesi

		COVID-19 Korku Ölçeği Puanı			Korona Virüs Anksiyete Ölçeği Puanı		
		Min-Maks (Medyan)	Ort±Ss	p	Min-Maks (Medyan)	Ort±Ss	p
COVID-19 Öyküsü	Var (n=28)	7-35 (29)	23,46±10,78	$Z:-2,333$	0-17 (6,5)	7,39±6,53	$Z:-3,402$
	Yok (n=339)	7-35 (20)	19,57±7,51	*0,020*	0-15 (1)	2,84±3,31	*0,001**
Akrabada COVID-19 Öyküsü	Var (n=238)	7-35 (18)	18,94±8,30	$Z:-3,338$	0-17 (1)	2,89±3,96	$Z:-3,488$
	Yok (n=129)	7-35 (21)	21,57±6,66	*0,001**	0-15 (3)	3,75±3,54	*0,001**
COVID-19 için Alınan Önlem							
Maske	Evet	7-35 (21)	20,49±8,22	$Z:-1,929$	0-16 (1)	3,17±3,99	$Z:-0,715$
	Hayır	7-35 (19)	19,07±7,31	*0,054	0-17 (2,5)	3,22±3,65	*0,475
Eldiven	Evet	7-35 (24)	24,44±8,29	$Z:-4,874$	0-13 (5)	5,49±3,64	$Z:-5,588$
	Hayır	7-35 (19)	19,02±7,49	*0,001**	0-17 (1)	2,77±3,73	*0,001**
Sosyal Mesafe	Evet	7-35 (20)	20,29±7,64	$Z:-0,733$	0-10 (2)	2,84±3,16	$Z:-0,222$
	Hayır	7-35 (20)	19,59±8,00	*0,464	0-17 (2)	3,42±4,21	*0,824
Dezenfektan	Evet	7-27 (15)	16,20±5,61	$Z:-2,367$	0-6 (0)	1,04±1,86	$Z:-3,382$
	Hayır	7-35 (20)	20,13±7,93	*0,018*	0-17 (2)	3,35±3,90	*0,001**
Ayrı Bardak Kullanımı	Evet	20-27 (24)	23,75±2,66	$Z:-1,989$	0-6 (4,5)	3,75±2,66	$Z:-0,921$
	Hayır	7-35 (20)	19,78±7,91	*0,047*	0-17 (2)	3,18±3,86	*0,357
Aile Dışı Seraya Girmeme	Evet	7-30 (18)	16,45±5,58	$Z:-3,167$	0-8 (1)	2,26±2,96	$Z:-1,406$
	Hayır	7-35 (20)	20,26±7,99	*0,002**	0-17 (2)	3,30±3,92	*0,160
Önlem Almıyor	Evet	7-35 (14)	13,34±7,46	$Z:-5,724$	0-15 (0)	1,29±4,08	$Z:-5,271$
	Hayır	7-35 (21)	20,62±7,55	*0,001**	0-17 (2)	3,41±3,75	*0,001**
Hijyen Kurallarına Dikkat	Evet	7-35 (21)	21,02±6,96	$Z:-1,768$	0-16 (3)	4,13±4,29	$Z:-2,660$
	Hayır	7-35 (20)	19,51±8,09	*0,077	0-17 (1)	2,90±3,65	*0,008**
Yazma/Dastarı Ağza Sarma	Evet	11-35 (23)	22,89±5,66	$Z:-2,506$	0-17 (4)	5,32±4,06	$Z:-3,589$
	Hayır	7-35 (20)	19,61±7,96	*0,012*	0-16 (1)	3,01±3,77	*0,001**

*Kruskal Wallis Test

^bMann Whitney U Test

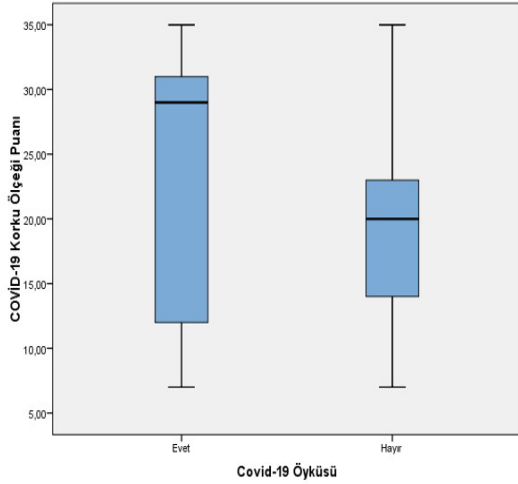
* $p<0,05$

* $p<0,05$

** $p<0,001$

** $p<0,01$

Akrabasında COVID-19 öyküsü olan kadınların COVID-19 Korku Ölçeği toplamından aldıkları puanlar, akrabasında COVID-19 öyküsü olmayan kadınlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük saptanmıştır ($p=0,001$) (Şekil 2).

Şekil 2. COVID 19 Öyküsün Geçirme Durumuna Göre COVID-19 Korku Ölçeği Dağılımı

4. Tartışma

COVID-19 pandemisi dünyamızı ve bütün insanları etkilemeye devam etmekte ve bu süreçte bireylerin ve toplumların ruh sağlığı çok önemli hale gelmiştir. Bu süreçte korku ve korkunun yol açtığı psikolojik durumlar salgın süreci gereği anlaşılır olsa da salgının etkisini azaltmak için koruyucu önlem ve müdahale programlarını arttırarak düzenli bir şekilde hayata geçirilmeli ve gerçekleştirilen uygulamaları da ciddiyetle takip etmek gerekmektedir (15). Yeni koronavirüsün yol açtığı COVID-19'un psikolojik ve sosyal etkileri üzerine yapılmış olan yakın zamanlı çalışmalar da bu hastalığın pek çok toplumun yaşamsal koşullarında radikal değişikliklere yol açtığını ve olumsuz psikolojik çıktılarla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (16). Şimdilerde, salgının ne kadar süre devam edip etmeyeceği, dünya nüfusunda enfekte olan kişilerin gerçek sayısı ya da kişilerin yaşamlarının ne kadar kesintilere uğrayacağı konusunda tam bir netlik söz konusu değildir (17). Bu yüzden bu süreçte; sosyal mesafe, izolasyon ve karantina durumları salgınla ilgili konular ile sosyal ve ekonomik yansımalar; kişilerde üzüntü, endişelenme, korkular, öfkeler, kızgınlıklar, hayal kırıklıkları, suçluluk duygusu, çaresiz kalma, yalnızlık hissi ve gergin olma gibi psikolojik durumları öne çıkarabilir. Bunlar, birçok bireyin kriz döneminin öncesinde ve sonrasında yaşayabileceği ruh sağlığı sorunlarının genel ortak yönüdür (14,18,19). Çalışmamızda özellikle seralarda çalışan kadınlar imkanları doğrultusunda COVID-19 için maske ile önlem aldığını, eldivenle, sosyal mesafeyle, dezenfektanla, ayrı bardak kullanarak, aile dışı seraya girmeyerek, hijyen kurallarına dikkat ederek ve yazma/dastarı ağzına sararak önlem aldıklarını belirtmişlerdir. Başka bir çalışmada tarım işçilerinin çalışırken sosyal mesafe ve maske önemlerine kısmen uyduğu görülmüştür (20). Çalışmamızda kadınların koruyucu önlemleri aldıkları saptanmıştır.

Kadınların anksiyete düzeylerinin düşük olduğu, COVID-19 korku düzeylerinin orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde başka bir çalışmada tarım işçilerinin Covid-19 korkusunun orta düzeyde olduğu görülmektedir (20). Yine yurt dışında yapılan bir başka çalışmada ise katılımcıların yakın bir değer olan 17.40 ± 4.70 puan aldıkları görülmüştür (21). Pandemi sürecinde kadın çalışanlar üzerinde yapılan bir çalışmada kadınların anksiyetelerinin orta düzeyde olduğu görülmekte olup (22), bizim çalışma bulgularımız benzerlik göstermektedir.

Yaş gruplarına göre COVID-19 korkusu değerlendirildiğinde 20 yaş ve altı kadınların diğer yaş gruplarına göre korku düzeylerinin daha düşük iken 31-40 yaş aralığının korku düzeyinin en yüksek olduğu görülmektedir. 31-40 yaş aralığındaki bireylerin korku düzeylerinin yüksek olmasının, bu yaş grubundaki kişilerin çocuklarının küçük yaşta olması nedeniyle, çocuklarının enfekte olmasından korkmalarına bağlı olabileceği düşünülmektedir. Çalışmamıza benzer şekilde Kong ve ark. (23) yaşlı bireylerin (>50 yaş) kaygılarının ve depresyon puanlarının daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Çalışmamızın aksine Gencer (15)'in çalışmasında, yaş ortalaması genç olanların koronavirüs korkusu daha yüksek saptanmıştır. Korona virüs korkusunu en fazla yaşayan yaş grubunun ise 15-20 yaş aralığındaki gençler olduğu görülmüştür (15). Bakioğlu ve ark. (24)'nın çalışmasında yaş değişkeni ile koronavirüs korkusu arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Çalışma bulgularımızın literatürden farklı olmasının sebebinin, çalışmaların farklı örneklem gruplarında yapılmış olmasından kaynaklanmış olabilir. Çalışmamızda 20 yaş altı kadınların korku düzeylerinin daha az olmasının nedeninin, yaş ilerledikçe insanların çeşitli hastalıklara yakalanma olasılıklarının artması ve koronavirüs salgını açısından kronik hastalığı olan kişilerin yüksek risk altında olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmamızda okur yazar olmayan kadınların diğer eğitim düzeyindeki kişilere göre COVID-19 korku düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yapılan bir araştırmada, okur yazar olmayan halkın salgın sürecinde çok yüksek bir depresyon olasılığına sahip olduğu saptanmıştır (25). COVID-19 teşhisi ile hastanede yatan kişilerle yapılan bir çalışma sonucunda, eğitim düzeyi ile kaygı ve depresyon ilişkili bulunmuştur. Sonuçlarda ilköğretim ve ortaöğretim mezunu olan bireylerin kaygıları ve depresyon düzeyleri, üniversite ve yüksek lisans mezunlarına göre anlamlı derecede yüksek saptanmıştır (23). Bu çalışmalar bulgularımızı desteklemektedir. Bunun sebebinin okur-yazar olmayan kadınların maddi durumunun ve sosyal güvencelerinin düşük olması olabilir. Kırsal kesimdeki kadınların maddi açıdan yetersiz olmaları ve sağlık merkezlerinden uzak olmaları nedeniyle ulaşım sorunu yaşamaları nedeniyle, hastalık durumunda daha zor koşullarda tedavi olabileceklerine dair düşüncelerinin korku düzeylerini arttırabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu da medeni durumun koronavirüs korkusu ve anksiyetesi üzerindeki etkisi hakkındadır. Yapılan çalışmalarda katılımcıların medeni durumu ile koronavirüs salgını sürecine bağlı yaşadıkları stres, kaygı, depresyon gibi rahatsızlıklar açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (23,26,27). Bizim çalışmamızda hem korku ölçeğinden hem de anksiyete ölçeğinden aldıkları puanlarda, bekar kadınların, evli ve eşi vefat

etmiş kadınlara göre ölçek puanları anlamlı düzeyde düşük saptanmıştır. Bu sonuç bize, seralarda çalışan evli ve eşi vefat etmiş olan kadınların maddiyat ve ölüm korkusundan dolayı hem korku hem de anksiyete yaşadıklarını düşündürmektedir. Horesh ve ark. (28)'nin İsrail'de 204 bireyle yapmış oldukları çalışmada ise COVID-19 boyunca psikolojik risk faktörleri araştırılmış ve kadın olmanın, yalnız yaşamının, kronik hastalığa sahip olmanın önemli risk faktörleri olduğu görülmüştür (28).

Mazza ve ark. (29)'nın yaptığı çalışmada kronik hastalığı bulunan bireylerde anksiyete ve depresyon oranlarının daha fazla olduğu bildirilmiştir. Bakioğlu, Korkmaz ve Ercan (24)'in araştırmasında ise kronik bir hastalığa sahip olanların koronavirüs korku düzeyleri daha yüksek saptanmıştır. Yapılan bazı çalışma sonuçlarında da kronik hastalığı bulunan bireylerde anksiyete ve depresyon oranlarının daha fazla olduğu rapor edilmiştir (25,30). Bizim çalışmamızda ise literatürle uyumlu olarak kronik hastalığı olan bireylerde koronavirüs anksiyetesi ve koronavirüs korkusu kronik hastalığı olmayan bireylerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek izlenmiştir. Bunun nedeninin katılımcıların kronik hastalığa sahip bireylerin koronavirüsten daha fazla etkilendiklerini bilmeleri, yani ölüm korkusu yaşamalarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Çin'de yapılan bir çalışmada, pandemi sürecinde infertil olup gebe kalan kadınların, normal gebelik yaşayan kadınlara göre stres, depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır (31). Yine Japonya'da yapılan çalışmada gebe kadınların, infertil hastalara kıyasla COVID-19 hakkında daha yüksek kaygı düzeylerine sahip olduğu görülmüştür (32). Bizim çalışmamızda ise mevcut gebeliği olan kadınların, gebeliği olmayan kadınlara göre anksiyeteleri yüksek saptanmıştır. Bu, gebe kadınların ve fetüslerin doğal afetlere ve büyük hastalık salgınlarına karşı savunmasızlığından (33,34) ve COVID-19'un fetüs üzerindeki etkisine ilişkin netliğin olmamasından etkilenmiş olabilir (35,36).

5. Sonuç ve Öneriler

Pandemi sürecinde kırsalda seracılıkla geçimlerini sağlayan kadınların Covid-19 korkularının orta düzeyde olduğu, anksiyetelerinin ise düşük olduğu görülmüştür. Özellikle kırsal da çalışan ebe ve hemşirelerin bakımda kaliteyi sağlamalarının yanı sıra bulaşıcı hastalıklarla mücadele, çalışan sağlığını koruma ve geliştirmede bu bulguları göz önünde bulundurarak eğitimlerini düzenlemeleri gerekmekte olup, kadınların kişisel koruyucu ekipmanlarına kolay ulaşılabilir olması gerekmektedir. Ayrıca benzer çalışmaların artırılması önerilmektedir.

Alana Katkı

Literatürde toplum içinde farklı popülasyonlarda endişe, korku ve anksiyete düzeyleri ile ilişkili yapılmış çalışmalar bulunmasında karşın, kırsal kesimde yer alan seralarda çalışan kadınların pandemi sürecindeki kaygı düzeylerine ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmamızın bu alanda çalışan akademisyenlere ve ebe/hemşirelere literatür sağlayabileceğini düşünmekteyiz. Ayrıca bu tür çalışmalar ile serada çalışan kadınların koronavirüse ilişkin korkuları ve anksiyeteleri belirlenerek, bunlara özgü girişimler planlanıp, uygun müdahalelerle sağlanabilecektir. Böylelikle hem kadınların sağlığını etkileyecek hem de kalkınmanın temeli olan tarımsal üretimin sürekliliği açısından faydalı olacaktır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yürütülebilmesi için, araştırmaya başlamadan önce Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (02.12.2020. Karar No: GO 2020/316), araştırmanın yapıldığı hastaneden ve araştırmaya katılmayı kabul eden kadınlardan yazılı ve sözlü bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Çıkar Çatışması

Bu makalede herhangi bir nakdi/aynı yardım alınmamıştır. Herhangi bir kişi ve/veya kurum ile ilgili çıkar çatışması yoktur.

Yazarlık Katkısı

Fikir/Kavram: SUY, NT; **Tasarım:** SUY, NT; **Denetleme:** SUY, NT; **Kaynak ve Fon Sağlama:** Yok; **Malzemeler:** SUY, NT; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** SUY; **Analiz/Yorum:** SUY; **Literatür Taraması:** SUY, NT; **Makale Yazımı:** SUY, NT; **Eleştirel İnceleme:** SUY, NT.

Kaynaklar

1. Rismanbaf A. Potential treatments for COVID-19; a narrative literature review. Arch Acad Emerg Med. 2020;8(1):e29.
2. Muskogee G, Barrea L, Savastano S, Colao A. Nutritional recommendations for CoVID-19 quarantine Eur J Clin Nutr. 2020; 74:850–851.
3. Rubin GJ, Wessely S. The psychological effects of quarantining a city. BMJ. 2020;368.
4. Ayaz D, Öncel S. Tarımda çalışanların beslenme alışkanlıkları ve obezite sıklıklarının belirlenmesi. Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi. 2020; 2(3): 152-167.
5. UNFPA COVID 19: A gender lens. 2020. Erişim Adresi: <https://www.unfpa.org/resources/covid-19-gender-lens> Erişim tarihi: 23.03.2021
6. Zeybekoğlu Akbaş Ö, Dursun C. Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde özel alanına kamusal alanı sığdıran çalışan anneler. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) 2020; 7(5):78-94.
7. Türkiye İstatistik Kurumu. Toplam İstihdam Edilenler Arasında Tarım Sektöründe İstihdam Edilen Kadın Sayısı, Ankara; 2021. Available from: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Agustos-2020-33792>.
8. Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı. 31 ilde 30.04.2020-03.05.2020 tarihlerinde Uygulanacak Sokağa Çıkma Kısıtlaması. Ankara; 2020. Available from: <https://www.icisleri.gov.tr/31-ilde-30042020-03052020-tarihlerinde-uygulanacak-sokaga-cikma-kisitlamasi>.
9. Candan E, Özalp SG. Tarımda kadın emeği. Tarım Ekonomisi Dergisi. 2013;19(1):93-10.
10. Özdin S, Bayrak Özdin Ş. Levels and predictors of anxiety, depression and health anxiety during COVID-19 pandemic in Turkish society: The importance of gender. International Journal of Social Psychiatry 2020;66(5):504-511. doi:10.1177/0020764020927051
11. Biçer İ, Çakmak C, Demir H, Kurt ME. Koronavirüs anksiyete ölçeği kısa formu: Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi. 2020; 25 (1): 216-225.
12. Lee SA. Coronavirus anxiety scale: A brief mental health screener for COVID-19 related anxiety. Death Stud. 2020; 1-9.
13. Ahorsu DK, Lin CY, Imani V, Saffari M, Griffiths MD, & Pakpour, A. H. The Fear of COVID-19 Scale: Development and Initial Validation. International Journal of Mental Health and Addiction. 2020; 1-9.

14. Ladikli N, Bahadır E, Yumuşak FN, Akkuzu H, Karaman G, Türkan Z. Kovid-19 Korkusu Ölçeği'nin türkçe güvenilirlik ve geçerlik çalışması. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. 2020; 3(2): 71-80.
15. Gencer N. Pandemi sürecinde bireylerin koronavirüs (kovid-19) korkusu: Çorum Örneği. USBAD. 2020; 2(4), 1153-1173.
16. Erdoğan Y, Koçoğlu F, Sevim C. COVID-19 pandemisi sürecinde anksiyete ile umutsuzluk düzeylerinin psikososyal ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. Klinik Psikiyatri Dergisi. 2020;23 (Ek 1): 24-37.
17. Zandifar A, Badrfam R. Iranian mental health during the COVID-19 epidemic. Asian J. Psychiatr. 2020;51:101-990.
18. Mamun MA, Griffiths MD. First COVID-19 suicide case in bangladesh due to fear of COVID-19 and xenophobia: Possible suicide prevention strategies. Asian J Psychiatr. 2020; 51:102073.
19. Xiang YT, Yang Y, Li W, Zhang L, Zhang Q, Cheung T, et al. Timely mental health care for the 2019 novel coronavirus outbreak is urgently needed. Lancet. 2020; 7(3):228-229.
20. Aydın Avcı İ, Hendekci A. Tarım işçilerinin covid-19 pandemisinde kişisel koruyucu kullanımı farkındalıkları, sağlık endişeleri ve anksiyeteleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi. 2021; 14(4): 337-347.
21. Reznik A, Gritsenko V, Konstantinov V, Khamenka N, Isralowitz R. COVID-19 fear in Eastern Europe: Validation of the fear of COVID-19 Scale. International Journal of Mental Health and Addiction 2020;1-6.
22. Aydın A, Güner Ö. Psychological effects of the pandemic and healthy lifestyle awareness among working women. TJFMPC, 2021;15(3):602-609.
23. Kong X, Zheng K, Tang M, Kong F, Zhou J, Diao L, et al. Prevalence and factors associated with depression and anxiety of hospitalized patients with COVID-19. MedRxiv. 2020:1-12.
24. Bakioğlu F, Korkmaz O, Ercan H. Fear of COVID-19 and positivity: Mediating role of intolerance of uncertainty, depression, anxiety, and stress. Int J Ment Health Addiction. 2020:1-14.
25. Wang C, Pan R, Wan X, Tan Y, Xu L, Ho CS, et al. Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. IJERPH. 2020;17(1729):1-25.
26. Badahdah AM, Khamis F, Al Mahijari N. The psychological well-being of physicians during COVID-19 outbreak in Oman. Psychiatry Res. 2020; 289(113053), 1-2.
27. Kurt O, Deveci SE, Oguzoncul, AF. Levels of anxiety and depression related to COVID-19 among physicians: An online cross-sectional study from Turkey. Annals of Clinical and Analytical Medicine. 2020:1-6.
28. Horesh D, Kapel Lev-Ari R, Hasson-Ohayon I. Risk factors for psychological distress during the COVID-19 pandemic in Israel: Loneliness, age, gender, and health status play an important role. Br J Health Psychol. 2020.
29. Mazza C, Ricci E, Biondi S, Colasanti M, Ferracuti S, Napoli C, et al. Anationwide survey of psychological distress among Italian people during the COVID-19 pandemic: immediate psychological responses and associated factors. Int J Environ Res Public Health. 2020;17(9):3165.
30. Xiong J, Lipsitz O, Nasri F, Lui LM, Gill H, Phan L, et al. Impact of COVID-19 pandemic on mental health in the general population: A systematic review. J Affect Disord. 2020; 277:55-64.
31. Jiang H, Jin L, Qian X, Xiong X, La X, Chen W, et al. Evidence of accessing antenatal care information via social media platforms supports mental wellbeing in the COVID-19 epidemic. Bull World Health Organ. 2020:1-12.
32. Asai K., Wakashima K., Toda S., Koiwa K. Fear of novel coronavirus disease (COVID-19) among pregnant and infertile women in Japan. Journal of Affective Disorders Reports 4. 2021:100104.
33. Favre G, Pomar L, Musso D, Baud D. 2019-nCoV epidemic: what about pregnancies? Lancet. 2020;395:e40.
34. Watanabe Z, Iwama N, Nishigori H, Nishigori T, Mizuno S, Sakurai K, et al. Psychological distress during pregnancy in Miyagi after the Great East Japan Earthquake: The Japan environment and children's study. J Affect Disord. 2016;190:341-348.
35. Liang H, Acharya G. Novel corona virus disease (COVID-19) in pregnancy: what clinical recommendations follow? Acta Obstet Gynecol Scand. 2020;99:439-442.
36. Qiao J. What are the risks of COVID-19 infection in pregnant women? Lancet. 2020;395: 760-762.